

POUK E-SLOVENŠČINE

LJILJANA MIČOVIĆ STRUGER

Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Območna enota Maribor, Maribor, Slovenija.
E-pošta: ljiljana.micovic-struger@zrss.si

Povzetek Osnovnošolski učni načrt za pouk slovenščine navaja, da je razvijanje sporazumevalne zmožnosti povezano z razvijanjem digitalne zmožnosti. Slednja vključuje zavestno in kritično rabo informacijske tehnologije (IT), pri čemer naj bi učitelj njeno rabo načrtoval za uresničevanje učnih ciljev. To je prišlo še posebej do izraza ob pojavu covid-19, ko se je slovenščina spremenila v e-slovenščino. V času izobraževanja na daljavo so učiteljice in učitelji delo načrtovali v raznolikih učnih e-okoljih in z različnimi e-orodji, pridobivali so raznovrstne dokaze o učenju in znanju, podajali več povratnih informacij ter delovali timsko in sodelovalno po smernicah formativnega spremljanja. Poučevanje s pomočjo sodobne tehnologije je tako ob nekaterih pomanjkljivostih vendarle imelo tudi številne pozitivne učinke.

Ključne besede:

informacijska tehnologija, sporazumevalna zmožnost v slovenskem jeziku, formativno spremljanje, učna e-okolja, e-orodja

E-SLOVENE CLASSES

LJILJANA MIČOVIĆ STRUGER

The National Education Institute of the Republic of Slovenia, Maribor Regional Unit,
Maribor, Slovenia.

E-mail: ljiljana.micovic-struger@zrss.si

Abstract The Slovene curriculum for primary schools states that digital skills development should be consistent with the development of communication skills in the Slovene language. Digital skills include the conscious and critical use of information technology (IT), and the teacher should plan its use for the realisation of educational goals. This became especially salient during the Covid-19 epidemic, when Slovene became e-Slovene. In times of distance education, teachers planned lessons in diverse computer-based learning environments with various software tools, gained diverse evidence of learning and knowledge, provided more feedback, and worked and cooperated as a team in accordance with formative assessment guidelines. Teaching with modern technology has some shortcomings, but it also has many positive effects.

Keywords:
information
technology,
developing
communication
skills
in the Slovene
language,
formative
assessment,
e-learning
environment,
e-tools

1 Uvod

Marca 2020 je bil pred učiteljice in učitelje slovenščine postavljen velik izziv. Slovenščina se je čez noč spremenila v e-slovenščino, pri tem pa je bilo treba zapolniti vse vrzeli, ki so na tem področju nastajale vrsto let. V času izobraževanja na daljavo so se učiteljice in učitelji osredotočali na načrtovanje raznolikih učnih izkušenj, pridobivanje raznovrstnih dokazov o učenju in znanju, podajanje kakovostnih povratnih informacij ter timsko in sodelovalno učenje s smernicami formativnega spremljanja (prim. Holcar Brunauer idr. 2016, Wiliam 2013, Peršolja 2017, Black in Wiliam 1998, 2003). Pomembna je bila motivacija za pouk slovenščine, kar je obenem pomenilo, da so morali pred sebe postavljati vedno nove izzive in tudi sami biti zgled učečega se posameznika v učeči se skupnosti (prim. Hattie 2018). V času epidemije in vse hitrejšega razvoja e-slovenščine so torej dobili priložnost, da skupaj z učenci oz. dijaki tvorijo še učinkovitejšo učečo se skupnost v digitalnem okolju.

Osnovnošolski učni načrt za slovenščino (UN) navaja (Poznanovič Jezeršek idr. 2018), da se razvijanje digitalne zmožnosti povezuje z razvijanjem sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku. Digitalna zmožnost vključuje zavestno in kritično rabo informacijske tehnologije (IT), podprta je z rabo informacijske spretnosti v okviru IT, pri čemer naj bi učitelj rabo IT načrtoval za uresničevanje učnih ciljev pri pouku slovenščine. Če so načini in oblike dela temu prilagojeni, lahko raba IT bistveno pripomore k učinkovitejšemu doseganju ciljev pouka slovenščine. Na tem mestu velja opozoriti, da se število e-okolij in e-orodij v slovenskem jeziku povečuje.

S pomočjo sodobne tehnologije je torej lahko učenje in poučevanje še učinkovitejše, če gre za premišljeno rabo. Ena izmed prednosti pametnih naprav je, da so nam te stalno pri roki in da z njihovo pomočjo hitreje pridemo do odgovora. Učiteljice in učitelji imajo tako negativne kot tudi pozitivne izkušnje z rabo učnih e-okolij, v prid slednjim. Ena od pomanjkljivosti rabe e-okolij je, da je lahko učenec oz. dijak pasiven z izgovorom, da ima tehnične težave, prednost pa je, da so se učiteljice in učitelji pogosteje posluževali individualnega pristopa in dajanja povratnih informacij.

Namen prispevka je predstaviti: (1) kako se učiti in kako poučevati s pomočjo sodobne tehnologije, (2) katere so prednosti in pomanjkljivosti učenja v e-okolju pri pouku slovenščine in možnosti, ki jih lahko še izkoristimo, ter (3) kako se je učenje in poučevanje v času epidemije spremenilo zaradi e-ja.

2 Slovenščina kot učni predmet in učni jezik

Zmotno je prepričanje, da slovenščino znamo dovolj dobro, da se je ni treba dodatno učiti v šoli. Na vseh stopnjah izobraževanja je namreč slovenščina splošnoizobraževalni predmet, katerega temeljna cilja sta razvijanje jezikovne, narodne in državljanske zavesti ter razvijanje sporazumevalne zmožnosti. Slovenščina je v Republiki Sloveniji tudi učni jezik, omogoča sporazumevanje v enotnem jeziku, daje prostor za razmišljanje oz. ponuja možnosti za nova znanja, predstavlja pa tudi sredstvo za identificiranje s skupino, ki ji posameznik pripada.

Pri slovenščini učenci oz. dijaki tvorijo (govorijo, pišejo), sprejemajo (poslušajo, berejo), razčlenjujejo, povzemajo in obnavljajo, doživljajo, vrednotijo. Standardi znanja oz. pričakovani dosežki (Rutar Ilc 2012; prim. tudi Bečaj 1990) se spreminjajo glede na stopnjo izobraževanja. Razlike se kažejo tudi pri razvijanju posameznih zmožnosti glede na razvojno stopnjo učencev oz. dijakov. Posamezne zmožnosti se nadgrajujejo in razvijajo po vertikali in glede na specifične potrebe izobraževalnih programov. Cilji in vsebine se prepletajo ter omogočajo postopno pridobivanje znanja, veščin in spretnosti, vse to pa vodi k oblikovanju kultiviranega poslušalca, govorca, sogovorca, bralca in pisca.

2.1 Ustrezna in učinkovita raba učnega jezika

Cilj slovenščine kot učnega jezika je sporazumevanje. J. Vogel (b. l.) izpostavlja, da je govor v razredu dvodelen, sestavljen iz odnosnega in spoznavnega govora. Odnosni govor je tisti, s katerim učitelj oz. učiteljica spodbuja, vrednoti, poziva, postavlja »nespoznavna« vprašanja in na njih odgovarja ipd. Spoznavni govor pa je govor, s katerim učitelj usmerja oz. vodi spoznavni proces, predstavlja znanje svoje stroke (razlaga, ponazarja, postavlja spoznavna vprašanja ...), učenci pa odgovarjajo na vprašanja, izražajo svoje poglede in razumevanje pojmov ipd. (prim. tudi Lesničar 2013). Učitelj oz. učiteljica se torej z odnosnim govorom identificira kot učitelj oz. učiteljica, s spoznavnim govorom pa kot strokovnjak oz. strokovnjakinja svojega področja.

Identifikacija se (tudi) prek jezika odvija na dveh ravneh:

- na nezavedni ravni: posameznik uporablja določeno jezikovno različico, čeprav pri tem ne gre za njegovo zavestno odločitev oziroma opredelitev (skozi proces izobraževanja in strokovnega sporazumevanja nezavedno pridobljeni jezikovni, besedilni in sporazumevalni vzorci in sheme);
- na zavestni ravni: gre za zavestno rabo strokovnega jezika; sestavljajo jo znanje, vedenje, prepričanja, neposredne ali posredne izkušnje; ta raven je temelj refleksije lastne rabe jezika.

Zavestna raba jezika omogoča razvijanje resničnega razumevanja prek dialoga in samostojnega učenja, vpeljevanje učencev v strokovni jezik ter oblikovanje stališč in odnosov.

Jezik je tudi prostor razmišljanja, pri čemer je zelo pomemben odnos med jezikom in mišljenjem. Sporazumevalna in kognitivna vloga jezika sta med seboj tesno povezani: doživljaj ali misel moramo pri sporazumevanju uvrstiti v določeno kategorijo, kar zahteva posploševanje. Razmerje med mislijo in besednim sporočilom je proces, povezava med mislijo in izrečenim sporočilom je t. i. notranji govor. Sama misel se poraja iz motivacijske sfere zavesti, ki zajema težnje in potrebe, interese in pobude, stališča in čustva. Pot, ki jo učenec oz. dijak opravi pri razumevanju besedil, naj bi torej šla od razumevanja besed (zunanjega govora) k notranjemu govoru, razumevanju misli in končno govorcevega namena, od razumevanja pomena k razumevanju smisla, pri čemer je jezik nujni posrednik v konstrukciji (predmetnega) znanja. Pri tem se zastavlja vprašanje, ali je ustrezna in učinkovita raba učnega jezika pri učečih se samoumevna danost ali posebna sporazumevalna zmožnost.

Učenca oz. dijaka se vseskozi postavlja v različne sporazumevalne vloge in kontekste, ki naj bi sčasoma pripomogli izoblikovati funkcionalno pismenega posameznika. Zahteva se prevzemanje različnih vlog (poslušalec, bralec, pripovedovalec, komentator, sodelujoči v debati, povzemalec ...) in sporazumevanje znotraj različnih kontekstov (od uradnih do neuradnih, od umetnostnih do znanstvenih, od muzikoloških do fizikalnih ali zgodovinsopisnih), pri čemer so med učečimi se opazne razlike v občutljivosti na kontekst, spreminjanju perspektiv, opredeljevanju vlog, izbiri za govorni položaj značilnih spretnosti in uporabi

kulturnega znanja. Vse to pa presega t. i. funkcionalno pismenost in zahteva kritičnost (prim. Rupnik Vec in Kompore 2006). Po definiciji Unesca vemo, da je funkcionalno pismena oseba zmožna sodelovati »v vseh življenjskih dejavnostih, v katerih se zahteva pismenost za vsakdanje delovanje v družbeni skupnosti« (Bešter 1994/95). Pri tem pa uporablja svoje bralne, pisne in računske spretnosti za osebni razvoj in razvoj družbene skupnosti (Bešter 1994/95; prim. tudi Pečjak in Gradišar 2012). Vse to od učiteljic in učiteljev zahteva raznolik in prilagojen pouk, ki je tudi v koraku s časom oz. s smernicami digitalne dobe.

3 E-slovenščina

Do nedavnega je bila šolska stvarnost pouk v razredu, torej v varnem okolju, kar pa se je marca 2020 nenadoma spremenilo. Ne glede na spremembo načina dela, pa je pouk ostal namerno, smotno, načrtovano in organizirano izobraževanje, saj vse navedeno, kot izpostavlja Gerlič (2002), velja tudi za izobraževanje na daljavo. Pri načrtovanju, izvajanju in evalvaciji slednjega je treba upoštevati t. i. didaktični model, ki ga sestavljajo: (1) snovna, (2) pedagoško-psihološka, (3) metodična oz. specialnodidaktična ter (4) tehnična in organizacijska izhodišča (Gerlič 2002: 83–92). Snovna izhodišča temeljijo na pripravi gradiv in učni proces usmerjajo v pridobivanje znanj, pri čemer je treba paziti na pravo mero glede na cilje (bistveno, celostno, manj je več) z zavedanjem, da se bo učenec oz. dijak skozi učno gradivo prebijal sam, zato mora biti še toliko bolj zanimivo, spodbudno, zabavno in proaktivno. Pedagoško-psihološka izhodišča učitelje (izvajalce) povezujejo z udeleženci učnega procesa (učenci oz. dijaki), zato je zelo pomembno, da poznamo obstoječe stanje (značilnosti, okolja, računalniško pismenost, predmetno znanje, motiviranost, posebne potrebe učečih se). Metodična oz. specialnodidaktična izhodišča so temelj, ki ima pomembno vlogo pri doseganju operativnih ciljev. Tako učitelj oz. učiteljica kot učenec oz. dijak se morata zavedati svojih vlog, učni proces mora pri načrtovanju upoštevati vse faze vzgojno-izobraževalnega procesa (preverjanje predznanja, podajanje znanja, ponavljanje, utrjevanje, spodbujanje, prenašanje usvojenega znanja v prakso). Tehnična in organizacijska izhodišča vplivajo na organizacijsko shemo izvedbe pouka na daljavo (prim. tudi *Podpora učiteljem za izobraževanje na daljavo*). Poleg naštetega je pri načrtovanju pomembno upoštevati tudi učna načela izobraževanja na daljavo, ki izvajalcem pomagajo pri uspešni izpeljavi tovrstnega izobraževanja (prim. Gerlič 2002):

1. Prvo učno načelo je načelo razvojne bližine, ki od organizatorjev izobraževanja na daljavo zahteva, da izhajajo iz posebnosti razvojnih stopenj udeležencev, njihovih izkušenj, interesov in nagnjenj. Poleg tega morajo slediti njihovi dojemljivosti, upoštevati njihov delovni tempo in zmožnost uporabe medijev ter samostojnega dela.
2. Upoštevanje posebnosti učne snovi pri izbiri učnih metod in medijev od izvajalcev učnega procesa zahteva načelo stvarno logične pravilnosti, ki vključuje tudi zahtevo po znanstvenosti, torej po posredovanju znanstvene resnice v obliki, ki je primerna za udeležence določene razvojne stopnje.
3. Učno načelo individualizacije predvideva, da bo izvajalec izobraževanja na daljavo ob upoštevanju vsaj globalnih individualnih razlik med udeleženci izobraževanja na daljavo prilagajal učno delo (oblike, metode, medije idr.) posameznikov brez negativnega vpliva na celotno učno skupino. Prednost izobraževanja na daljavo je prav vse večja personalizacija (Bregar idr. 2020).
4. Tudi pri izobraževanju na daljavo je pomembno učno načelo sistematičnosti, ki od izvajalca izobraževanja na daljavo zahteva, da poskrbi za sistematično podajanje učne snovi, saj si neurejene vsebine in znanja udeleženci težje zapomnijo.
5. Ljudje novo sprejemamo le s pomočjo že znanega in s tem dejstvom je neločljivo povezano učno načelo postopnosti. Za izobraževanje na daljavo je pomembna avtonomna motivacija, ki jo s procesom poučevanja po načelih formativnega spremljanja učitelj lahko učinkovito podpre. Personalizacija pouka oz. prilagajanje tempa ter učnih metod in učnih oblik posameznemu učencu je izrazita prednost izobraževanja na daljavo. Izvajalec izobraževanja na daljavo se mora pri oblikovanju izobraževanja držati znanih didaktičnih pravil in načrtovati učne vsebine od lažjih k težjim, od enostavnih k zapletenim, od bližnjih k daljnim, od znanih k neznanim in od konkretnih k abstraktnim.
6. Učno načelo eksemplarnosti zahteva, da tudi pri izobraževanju na daljavo učno gradivo ovrednotimo tako, da določimo, kaj je bolj in kaj manj pomembno. Pomembnejše gradivo nato obdelamo temeljiteje, manj pomembno pa predelamo le informativno in na ravni prepoznavanja.
7. Pri izobraževanju na daljavo je pomembno tudi učno načelo nazornosti, ki zahteva, da učencem med poučevanjem na daljavo omogočimo, da neposredno s čutili dojamejo objektivno stvarnost.

8. Učno načelo historičnosti in sodobnosti od izvajalcev izobraževanja zahteva, da znanstvene vsebine obravnavamo razvojno, upoštevajoč njihovo dialektično gibanje od preteklosti do sedanjosti. Nikakor pa ne smemo pozabiti na načelo sodobnosti oz. nenehno aktualiziranje in posodabljanje učnih vsebin, uporabo sodobnih izobraževalnih tehnologij idr. Upoštevanje omenjenih učnih načel prispeva h kakovostnejši izvedbi pouka na daljavo.

Analiza izobraževanja na daljavo je v času prvega vala epidemije covid-19 v Sloveniji opozorila na spremembo izhodišč didaktičnega modela (Rupnik Vec idr. 2020). Do zaprtja šol so učitelji učna e-gradiva in e-orodja za slovenščino, ki označujejo t. i. e-slovenščino, v pouk vključevali pretežno za popestritev, od marca 2020 pa je to postala potreba. Do te prelomne točke se je zdelo, da je raba digitalne tehnologije pomembna (Bregar idr. 2020, Bregar 2013), poudarjal se je pomen e-slovenščine in raba digitalnih orodij pri pouku slovenščine, kar pa se v praksi ni izrazilo tako učinkovito kot v trenutku, ko so učiteljice in učitelji začeli izvajati pouk na daljavo. Šele takrat je poučevanje slovenščine na e-način postala realnost, ki je zahtevala drugačno pripravo na pouk in organizacijo pouka ter tehnično podporo.

Podrobnih raziskav o prednostih in pomanjkljivostih pouka na daljavo, ki je od učiteljev ter učencev in dijakov zahteval tudi drugačne spretnosti, v tem trenutku nimamo. Na Zavodu RS za šolstvo smo izvedli raziskavo *Analiza izobraževanja na daljavo v času prvega vala epidemije covid-19 v Sloveniji* (Rupnik Vec idr. 2020), katere cilji so bili: (1) ugotoviti prevladujoče doživljanje in prakse izobraževanja na daljavo slovenskih učiteljic in učiteljev na različnih nivojih izobraževanja in doživljanje sodelovanja z različnimi deležniki; (2) ugotoviti doživljanje in izkušnje učencev oz. dijakov s poučevanjem in učenjem na daljavo; (3) ugotoviti prevladujoče karakteristike pedagoškega vodenja v času zaprtja šol s perspektive ravnateljic in ravnateljev. Pri slovenščini se je iz podatkov dalo razbrati, da smo pred kar nekaj izzivi, in sicer prevladujoči videokonferenčni način pouka pri usvajanju nove snovi organizirati še kako drugače, uporabljati še katera druga učna gradiva in ne samo delovne zvezke, učbenike in berila, odmakniti se od najpogostejše oblike ocenjevanja znanja govornega nastopa in ustnega spraševanja, oceniti izdelke učencev kot dokaze o učenju, iz katerih se vidijo doseženi cilji, doseganje standardov znanja na drugačen način, podajanje povratne informacije v več smeri s poudarkom na medvrstniški povratni informaciji s smiselno in učinkovito rabo digitalnih orodij v povezavi s cilji

in vsebinami, na različnih in višjih taksonomskih ravneh v varnem in spodbudnem učnem okolju individualizirano in personalizirano.

V nadaljevanju se v okviru pouka slovenščine osredinjamo na jezikovni pouk.

4 Jezikovni pouk slovenščine skozi učni načrt (UN)

4.1 Osnovnošolsko izobraževanje

Jezikovni pouk je v osnovni šoli s cilji, vsebinami in dejavnostmi zasnovan tako, da ga lahko učitelj oz. učiteljica povezuje z jezikovnimi, naravoslovnimi in družboslovnimi predmeti, s čimer učenci uzaveščajo transkurikularno vlogo slovenščine kot učnega jezika. Zaželeno je, da se učitelj oz. učiteljica odziva tudi na aktualno stanje v razredu, šoli in družbi – to pomeni, da učence spodbuja k izražanju želja, pričakovanj, izkušenj, potreb, mnenj in znanja ter jim večkrat predstavi in komentira aktualne jezikovne dogodke, ki bi lahko bili zanje zanimivi, čeprav morda niso predvideni z učnim načrtom ali se ne navezujejo na trenutni učni cilj oz. na trenutno učno vsebino. Tako aktualizira pouk ter pri učencih utrjuje zavest o smiselnosti oz. življenjskosti učenja slovenščine.

Didaktično priporočljiva sistema za jezikovni pouk v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih sta predvsem celostni pouk in projektno učno delo. Izbira učne oblike je odvisna od dejavnosti in cilja, ki se uresničujeta pri pouku. V vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih je lahko didaktično ustrezna tako frontalna učna oblika (npr. poslušanje oz. gledanje posnetkov, vodeni pogovor pred novo sporazumevalno dejavnostjo) kot individualna (npr. tiho branje, prepoznavanje in odpravljanje napak, ponovno pisanje besedila) in skupinska učna oblika (npr. sestavljanje miselnega vzorca, pojmovne mreže). Posebna pozornost naj bo namenjena delu v manjših skupinah ali dvojicah – učenci naj razvijajo zmožnosti in pridobivajo znanje ob aktivnih oblikah učenja, kot so sodelovalno učenje (prim. Peklaj 2001), učenje z odkrivanjem in problemsko učenje, ter tako dejavno in procesno razvijajo svojo zmožnost pogovarjanja (npr. razpravljajo o problemu, usklajujejo mnenja, oblikujejo skupno mnenje, ga predstavijo drugim in ga zagovarjajo). Zelo dobra motivacija za delo v manjših skupinah ali dvojicah je skladno z učnim načrtom (Poznanovič Jezeršek idr. 2018) lahko tudi občasna

smiselna uporaba tablic ali pametnih telefonov (za iskanje po jezikovnih priročnikih, za branje spletnih besedil ipd.).

V vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih ima jezikovni pouk dva temeljna cilja:

- 1) razvijanje jezikovne, narodne in državljske zavesti ter
- 2) razvijanje sporazumevalne zmožnosti.¹

Učenci razvijajo svojo jezikovno, narodno in državljsko zavest tako, da razmišljajo o sebi, o svojem in širšem jezikovnem okolju ter v pogovorih med seboj in z učiteljem oz. učiteljico poimenujejo in predstavijo svoj prvi jezik, okoliščine njegove rabe in svoje razmerje do njega, vlogo slovenščine v svojem življenju in v Republiki Sloveniji ipd. (Poznanovič Jezeršek idr. 2018).

V učnem načrtu za osnovno šolo so zelo natančno podane smernice, kako pri učencih razvijamo sporazumevalno zmožnost. Njeno razvijanje poteka v vseh treh vzgojno-izobraževalnih obdobjih, le da je prilagojeno starosti, spoznavni, sporazumevalni, in domišljjski zmožnosti učencev ter njihovim sporazumevalnim izkušnjam, potrebam ipd. (Poznanovič Jezeršek idr. 2018). Učitelj oz. učiteljica pri razvijanju jezikovne in slogovne zmožnosti upošteva, na katerih mestih so težišča pri razvijanju posamezne zmožnosti. Pri razvijanju poimenovalne zmožnosti je težišče npr. na besedišču, skladijske zmožnosti na tvorjenju pomensko in oblikovno ustreznih povedi, pravorečne zmožnosti na poslušanju, govorjenju, pravopisne zmožnosti na usvajanju pravopisnih pravil in ustrezni rabi ter slogovne zmožnosti na opazovanju okoliščin sporočanja. Učenci naj svojo sporazumevalno zmožnost razvijajo predvsem procesno, in sicer na razne načine, z različnimi dejavnostmi in z različnimi poudarki (Poznanovič Jezeršek idr. 2018). Učitelj oz. učiteljica naj učence spodbuja k iskanju odgovorov na pravopisna, oblikovna, tvorba in druga vprašanja v različnih jezikovnih priročnikih (v knjižni in elektronski obliki) ter jezikovnih svetovalnicah (Poznanovič Jezeršek idr. 2018).

Učenci in učenke naj vedo, da je za učinkovito sporazumevanje potrebno tudi znanje o sprejemanju in sporočanju (npr. o strategijah in načelih), o besedilu (npr. o zgradbenih in jezikovnih značilnostih dane besedilne vrste), jeziku (npr. o pomenskih, oblikovnih ... lastnostih besed) ipd. Zato razvijajo tudi svojo

¹ O sporazumevalni zmožnosti natančneje pri Bešter 2011.

metajezikovno zmožnost oz. pridobivajo jezikovnosistemske znanje – to naj razvijajo oz. pridobivajo postopno, sistematično, dejavno in procesno, in to predvsem ob zapisanih besedilih (Poznanovič Jezeršek idr. 2018).

4.2 Srednješolsko izobraževanje

4.2.1 Gimnazija

Učni načrt v gimnaziji pri predmetu slovenščina prav tako omogoča razvijanje osebne, narodne in državljske identitete ter ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja – predvsem sporazumevanje v slovenščini, socialno, estetsko, kulturno in medkulturno zmožnost, učenje učenja, digitalno pismenost, samoiniciativnost, kritičnost, ustvarjalnost, podjetnost ipd. Svoja in tuja besedila sistematično opazujejo in razčlenjujejo z različnih vidikov ter utrjujejo in nadgrajujejo svojo jezikovno, slogovno in metajezikovno zmožnost ter zmožnost nebesednega sporazumevanja. Spoznavajo sistemske zakonitosti slovenskega knjižnega jezika in se zavedajo njihovega pomena, zato jih zavestno vključujejo v svoja besedila. Znajo presoditi, katera jezikovna zvrst je ustrezna v danih sporazumevalnih okoliščinah (Poznanovič Jezeršek idr. 2008).

4.2.2 Srednje strokovno izobraževanje

V srednjem strokovnem programu je pri jezikovnem pouku poudarek na oblikovanju in razvijanju zavesti o jeziku, narodu in državi, razvijanju zmožnosti uradnega pogovarjanja, uradnega dopisovanja, kritičnega sprejemanja enogovornih neumetnostnih besedil, tvorjenja enogovornih neumetnostnih besedil, razvijanju poimenovalne, skladijske, pravorečne in pravopisne zmožnosti ter razvijanju metajezikovne zmožnosti (Hedžet Krkač idr. 2010).

4.2.3 Srednje poklicno izobraževanje

V srednjem poklicnem izobraževanju dijaki razčlenjujejo neumetnostna besedila. Pridobivajo si različne informacije, spoznavajo domačo in tujo kulturo ter bogatijo svoje osebno in poklicno življenje, razmišljajoče in kritično; podobna besedila tvorijo, se pogovarjajo in govorno nastopajo. Spoznavajo, da sta govorjenje in pisanje zapleteni miselni in ustvarjalni dejavnosti. Razvijajo svojo pragmatično,

pomensko, slovarsko, slovnično, pravorečno in pravopisno zmožnost. Pri tem je treba posebej poudariti vertikalno nadgradnjo na vseh stopnjah izobraževanja in horizontalno povezanost z vsemi področji izobraževanja (prim. *Katalog znanja, Slovenščina*, 2007).

4.3 Izobraževalna tehnologija (IT) skozi učne načrte in preteklo prakso

Osnovnošolski učni načrt za slovenščino (Poznanovič Jezeršek idr. 2018) navaja, da se razvijanje digitalne zmožnosti povezuje z razvijanjem sporazumevalne zmožnosti v slovenskem jeziku. Na tem mestu velja opozoriti na manjše število e-okolij in e-orodij za slovenski jezik, hkrati pa povedati, da se stanje ves čas spreminja in izboljšuje. Digitalna zmožnost vključuje zavestno in kritično rabo IT, podprta je z rabo informacijske spretnosti, pri čemer naj bi učiteljica oz. učitelj rabo IT načrtoval za uresničevanje učnih ciljev pri pouku slovenščine; če so načini in oblike dela temu prilagojeni, lahko raba IT bistveno pripomore k učinkovitejšemu doseganju ciljev pouka slovenščine.

V učnem načrtu za gimnazije (Poznanovič Jezeršek idr. 2008) je navedeno, da se razvijanje sporazumevalne zmožnosti povezuje z uporabo IT; tako se razvija posameznikova digitalna zmožnost.

V katalogu znanja za srednje strokovno izobraževanje (Hedžet Krkač idr. 2010) piše, da se vsa področja slovenščine povezujejo z uporabo IT, s čimer se razvija tudi digitalna ključna zmožnost.

Učiteljice in učitelji so do zaprtja šol učna e-gradiva in e-orodja uporabljali le občasno, večinoma za popestritev izobraževalnega procesa. Ustna pričevanja kažejo, da so pretežno uporabljali e-učbenike, interaktivne vaje, interaktivne snovi, Portal JAZON, korpus Gigafida (www.gigafida.net), portal Fran (www.fran.si), v obsegu, ki je bil na voljo, tudi portal Franček (www.francek.si), spletne učbenike (MK, iRokus, iRokus Plus). Navedeno so uporabljali za preverjanje znanja, manj za usvajanje nove učne snovi ali pri ocenjevanju. Pri učenju na daljavo pa so se začeli preizkušati v različnih vlogah in posegati po drugačnih gradivih ter uporabljati raznolike metode in oblike poučevanja.

5 Jezikovni e-pouk

Pri jezikovnem e-pouku razvijamo iste zmožnosti kot pri jezikovnem pouku: pogovarjanje, poslušanje, branje, pisanje, govorjenje, jezikovno in slogovno ustrezno, pri čemer moramo poznati tudi metajezikovne zakonitosti slovenščine. Prav tako so še vedno v ospredju standardi znanja in cilji slovenščine ter ne orodja ali okolje. Orodje je sredstvo za doseg standarda znanja in cilja, pri čemer morajo biti dejavnosti osmišljene tako, da učence in dijake usmerjajo k doseganju cilja, dopuščajo pa odprte lastne poti za premisleke ter omogočajo razvoj določene zmožnosti iz učnega načrta. Učenec oz. dijak ve, s katerim namenom se to uči in kdaj, kje in zakaj bo to v življenju potreboval ter kako, čemur pravimo osmišljeno učenje (prim. Marentič Požarnik 2018). S poučevanjem slovenščine na daljavo se je še toliko bolj izpostavila potreba po pogledu na e-jezikovna znanja s ptičje perspektive.

5.1 Kako načrtujemo učenje oz. poučevanje e-slovenščine?

Pouk načrtujemo vzvratno od dokaza o učenju do standarda znanja, pri čemer učitelj oz. učiteljica dobro pozna učni načrt, oblikuje lastno letno pripravo, v kateri načrtuje, katere standarde znanja in cilje bo dosegel v šolskem letu, s katerimi obveznimi oz. neobveznimi vsebinami, pri čemer bo razvijal posamezne zmožnosti. Iz letne priprave načrtuje sprotno pripravo, v njej pa načrtuje dejavnosti in si pomaga z različnimi metodami ter oblikami dela, skupaj z učenci in dijaki osmišlja namene učenja ter sooblikuje kriterije uspešnosti.

Slika 1: Kako načrtujem učenje oz. poučevanje na daljavo pri slovenščini?

Vir: <https://skupnost.sio.si/enrol/index.php?id=88>

5.2 Vprašanja, ki učitelju oz. učiteljici pomagajo pri načrtovanju e-pouka

Prvo in najpomembnejše vprašanje je, v katerem e-okolju bomo sodelovali z učenci, in dijaki (prim. Flogie in Aberšek 2019). Pri tem je pomembno, da e-okolj ni preveč; najbolje, da je samo eno, tako, ki omogoča veliko različnih možnosti. Nato se vprašamo, katera e-orodja bomo pri tem uporabljali, pri čemer je treba učence in dijake ta e-orodja najprej naučiti uporabljati. Ne smemo pozabiti, da so še zmeraj v ospredju standardi in cilji predmeta, ki jih lahko s tem e-orodjem najučinkoviteje dosežemo v določenem e-okolju.

Vprašanja, na katera ne smemo pozabiti, so:

- Katere zmožnosti bomo razvijali?
- S katerimi dejavnostmi in kako?
- S katerimi vsebinami iz UN?
- S katerim namenom?

Pri tem si lahko pomagamo z digitalnim učnim načrtom (DUN), dostopnim na spletni strani <https://dun.zrss.augmentech.si/urednik/#/>.

Slika 2: Vprašanja, ki učiteljicam in učiteljem pomagajo načrtovati e-pouk

Vir: <https://skupnost.sio.si/enrol/index.php?id=88>

7 Sklep

Pouk e-slovenščine je s pomočjo sodobne tehnologije v učenje in poučevanje vnesel veliko sprememb. Ena največjih je v načinu razmišljanja učitelja oz. učiteljice, kako načrtovati dejavnosti, s katerimi želimo doseči standarde znanja in pričakovane dosežke. Pokazal nam je, katere so prednosti in pomanjkljivosti učenja v e-okolju pri pouku slovenščine in možnosti, ki jih lahko še izkoristimo. Kako se je učenje in poučevanje v času epidemije spremenilo zaradi e-ja? Če je jezikovni e-pouk samo

nadaljevanje jezikovnega pouka, lahko razmišljamo o prednostih dobrega pouka, ki ga prinašata oba. Te značilnosti so sledeče:

1. Naloge so opredeljene tako, da imajo učenci oz. dijaki pri pouku aktivno vlogo, kar dosežemo:
 - z jasnimi navodili, kaj je potrebno narediti, kako in do kdaj;
 - z osredotočenostjo na bistvene vsebine, ki jih učenci oz. dijaki lahko opravijo sami (prilagojen obseg po sistemu *manj je več*);
 - s poudarkom na sporazumevalnih dejavnostih: branju, pisanju, poslušanju in govorjenju.

2. Sprotno spremljanje učnih dosežkov:
 - s kriteriji uspešnosti, ki so podani vnaprej;
 - z ustreznimi povratnimi informacijami (vsebinsko in časovno).

3. Učiteljeva aktivna vloga, ki se kaže pri:
 - načrtovanju pouka (letna priprava, sprotna priprava);
 - zagotavljanju varnega in spodbudnega učnega okolja, pri katerem učenci oz. dijaki točno vedo, kaj morajo narediti in kako, obenem pa vedo, da zmorejo (ker so takšnega načina dela navajeni že od pouka v šoli) ipd.

4. Celostno ocenjevanje znanja (glede na pričakovane dosežke, rezultate, standarde in merila za posamezni razred oz. letnik) je vezano na to, da:
 - učiteljica oz. učitelj spodbuja praktično in ustvarjalno obvladovanje vseh štirih sporazumevalnih dejavnosti (tj. branje, pisanje, poslušanje in govorjenje oz. govorno nastopanje) ter jezikovnosistemskih osnov;
 - se znanje smiselno povezuje (npr. po vertikali, književnost z jezikom);
 - učiteljica oz. učitelj usmerja v uzaveščanje rabe jezika, ki je ustrezna glede na okoliščine ali govorni položaj ipd.;
 - se oceni tudi metajezikovna zmožnost.

Izkušnja poučevanja na daljavo nam je dala še več priložnosti za osmislitev celostnega pouka, ki poteka ob zavedanju, da so nam e-okolja in e-orodja v pomoč za doseganje ciljev, torej za razvijanje sporazumevalnih zmožnosti po drugačnih poteh in na različne načine prilagojeno posamezniku. Začeli smo se zavedati njihovih prednosti oz. pozitivnih učinkov. Obenem pa moramo imeti v mislih tudi morebitne pasti tovrstnega dela – pri prenosu jezikovnega pouka v e-okolje moramo ves čas paziti, da ne zanemarimo jezikovnega znanja in da nas ne preplavi metajezikovnost.

Literatura

- Marija BEŠTER, 1994/1995: Funkcionalna (ne)pismenost v Sloveniji. *Jezik in slovstvo* 40, 5–24. Dostop 17. 6. 2021 na https://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat1/040/12c02.htm
- Marija BEŠTER, 2011: Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo* 56/3–4, 111–130. Dostop 22. 6. 2021 na <https://www.jezikinslovstvo.com/pdf.php?part=2011%7C3-4%7C111%E2%80%9330>
- Janez BEČAJ, 1990: *Problem velikih pričakovanj in učiteljeve odgovornosti*. Ljubljana: Svetovalni center.
- Paul BLACK in Dylan WILLIAM, 1998: Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education. *Principles, Policy & Practice* 5/1, 7–74.
- Paul BLACK in Dylan WILLIAM, 2003: In Praise of Educational Research: formative assessment. *British Educational Research Journal* 29/5, 623–637.
- Lea BREGAR, 2013: Desetletje razvoja e-izobraževanja: preskromno izkoriščene priložnosti ali dozorevanje pogojev za inoviranje izobraževanja? *Mednarodno inovativno poslovanje* 5/1, 1–18. Dostop 14. 6. 2021 na <https://journal.doba.si/OJS/index.php/jimb/article/view/157>
- Lea BREGAR, Margerita ZAGMAJSTER in Marko RADOVAN, 2020: *E-izobraževanje za digitalno družbo*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Dostop 29. 5. 2021 na <https://www.acs.si/digitalna-bralnica/e-izobrazevanje-za-digitalnodruzbo/>
- Andrej FLOGIE in Borut ABERŠEK, 2019: *Inovativna učna okolja – vloga IKT*. Maribor: Zavod Antona Martina Slomška. Dostop 7. 6. 2021 na <https://en.calameo.com/read/0058307531fae8501fad2>
- Ivan GERLIČ, 2002: Didaktična izhodišča izobraževanja na daljavo. *Načrtovanje in priprava študijskih gradiv za izobraževanje na daljavo*. Ur. Ivan Gerlič, Matjaž Debevc, Nadja Dobnik, Branislav Šmitek in Danilo Korže. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. 83–92.
- John HATTIE, 2018: *Vidno učenje za učitelje. Maksimiranje učinka na učenje*. Griže: Svetovalno-izobraževalni center MI.
- Mira HEDŽET KRKAČ idr., 2010: *Katalog znanja. Slovenščina*. Določil Strokovni svet Republike Slovenije za poklicno in strokovno izobraževanje na 126. seji dne 26. 11. 2010.
- Katalog znanja. Slovenščina*. Določil strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 99. seji dne 15. 2. 2007. Dostop 16. 8. 2021 na <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/SPI/KZ-IK/katalog.htm>
- Ada HOLCAR BRUNAUER idr., 2016: *Formativno spremljanje v podporo učenju: priručnik za učitelje in strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Barbara LESNIČAR, 2013: S kakšnimi vprašanji spodbujamo različne, tudi metakognitivne miselne procese učencev. *Vzgoja in izobraževanje* 44/2–3, 47–50.
- Barica MARENTIČ POŽARNIK, 2018: *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Sonja PEČJAK in Andreja GRADIŠAR, 2012: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Cirila PEKLAJ, 2001: *Sodelovalno nčenje ali Kdaj več glav več ve*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Mateja PERŠOLJA, 2017: Številčne ocene niso primerna oblika povratnih informacij: predstavitev učinkovitega uvajanja formativnega spremljanja v šoli in rezultati raziskave o ocenjevanju. *Vzgoja in izobraževanje* 48/5–6, 56–61. Dostop 16. 8. 2021 na <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-BUZFBEQ3/911d0f76-503d-4c38-aed5-375076416069/PDF>
- Podpora učiteljem za izobraževanje na daljavo*. Dostop 16. 6. 2021 na <https://www.zrssi.si/zrss/wp-content/uploads/2020-04-16-moj-nacrt-ucenja-slo2.pdf>
- Mojca POZNANOVIČ JEZERŠEK idr., 2008: *UČNI načrt. Slovenščina. Gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostop 5. 5. 2021 na http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf
- Mojca POZNANOVIČ JEZERŠEK idr., 2018: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostop 5. 5. 2021 na https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf
- Tanja RUPNIK VEC idr., 2020: *Analiza izobraževanja na daljavo v času prvega vala epidemije covid-19 v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostop 16. 8. 2021 na https://www.zrssi.si/digitalnaknjiznica/IzobrazevanjeNaDaljavo_Dec2020/2/
- Tanja RUPNIK VEC in Alenka KOMPARE, 2006: *Kritično mišljenje v šoli. Strategije poučevanja veččin kritičnega mišljenja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zora RUTAR ILC (ur.), 2012: *Ugotavljanje kompleksnih dosežkov. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Jerca VOGEL, b. l.: *Slovenščina kot učni jezik – samoumerna danost ali posebna jezikovna zmožnost?* Dostop 5. 6. 2021 na https://www.zrssi.si/bralnapismenost/files/1_D3_Vogel.pdf
- Dylan WILLIAM, 2013: Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih. *O naravi učenja*. Ur. Sonja Sentočnik. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.